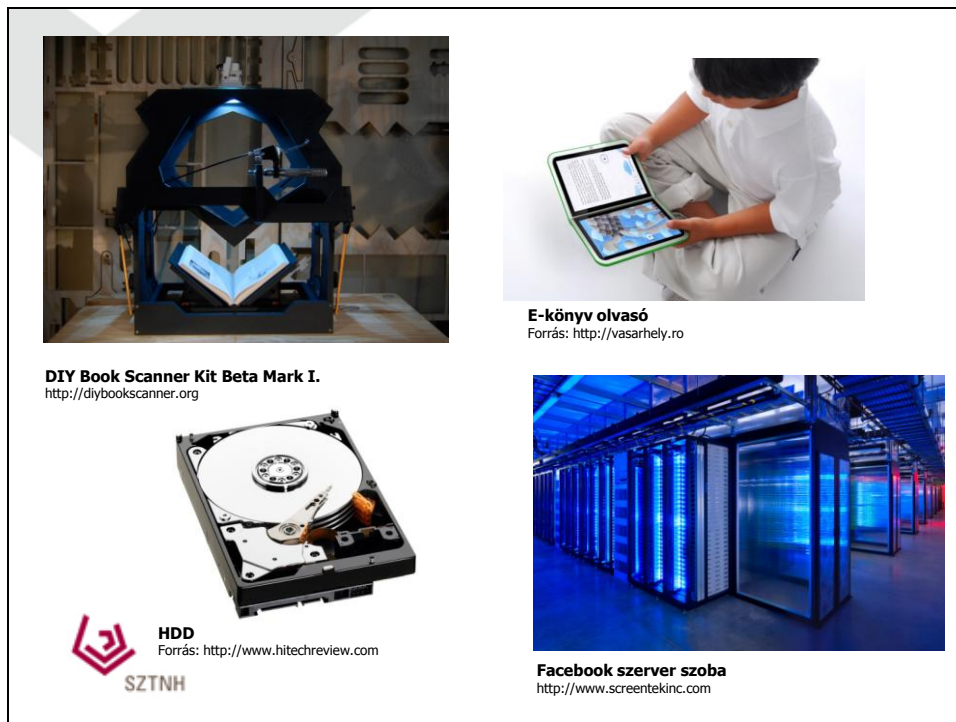

dr. Legeza Dénes
A tömeges digitalizálás (szerzői jogi) útvesztői¹

Az Európai Bizottság 2006-os ajánlásában még az európai kulturális örökség internetes felhasználásának gazdasági és kulturális lehetőségéről szólt, az ajánlás 2011-es frissítése, azaz a kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetőségéről, valamint a digitális megőrzésről szóló 2011. október 27-i ajánlásában már sürgeti a közgyűjtemények digitalizálásának ösztönzését, annak érdekében, hogy Európa megőrizhesse a kultúra és kreatív tartalmak terén betöltött vezető szerepét; a bölcsek tanácsának Az Új reneszánsz című tanulmánya pedig arról ír, hogy „Európának sürgősen cselekednie kell a digitalizálás előnyeinek kiaknázása érdekében, mert fennáll a kockázat, hogy a digitális átmenet kulturális és gazdasági előnyei nem Európában, hanem más földrészeken jelentkeznek.”

[Bölcsek tanácsa – Az új reneszánsz; Ajánlás (5)]

Az Európai Bizottság ajánlása

- sürgeti a kulturális anyagok online hozzáférhetővé tételét Európa szerte,
- finanszírozását közpénzből, EU-s forrásokból, PPP konstrukcióban képzei el,
- célul tűzi ki 2025-ig a teljes európai kulturális örökség digitalizálását,
- mindezekre való tekintettel ösztönzi a minőségi és tömeges digitalizációt.

A tömeges digitalizáció fogalma nem definiálható egyértelműen. Egyrészt tekinthetjük úgy, hogy **mindenki** szeretne digitalizálni, másrészt, hogy digitalizáljunk **mindent**. Szerzői jogi szempontból a mindenki felhasználót jelent, a minden pedig szerzői alkotásokat (mű).

¹ Elhangzott 2012. április 13-án a Networkshop 2012 konferencia Jogi, etikai szekciójában.

A tömeges digitalizáció definíciója

„...tömeges digitalizálás alatt a nagyobb mennyiségű, teljes gyűjtemény(egység)eket digitalizáló, legalább részben automatizált, nagy teljesítményű technikai berendezéseket alkalmazó, üzemszerű digitalizálási – vagyis az analóg információt digitális formára átalakító – tevékenységet értünk.”

(Magyar Országos Levéltár. Reisz. T. Csaba et al.: Kataszteri térképek tömeges digitalizálása. MOL. Budapest, 2008. 4. oldal)

Az előadásommal két labirintusba szeretném kalauzolni Önöket:

- első útvesztő a művek sokszínűségéhez kapcsolódik:
 - o kulturális anyagok
 - o árva művek (orphan works)
 - o kereskedelmi forgalomban nem kapható művek (out-of-commerce)
- a második pedig a művek felhasználásához kapcsolódó útvesztő:
 - o jogkezelés
 - o Europeana.

I. A digitalizált művek sokszínűsége

1. kulturális anyagok

Az európai digitális menetrend Európa kulturális emlékeinek nevezi

- a nyomtatott anyagokat (könyvek, folyóiratok, újságok)
- fényképeket
- kiállítási tárgyakat
- archív dokumentumokat, hangfelvételeket, audiovizuális anyagokat
- továbbá a műemlékek és régészeti lelőhelyeket.

Összefoglalóan ezen emlékeket **kulturális anyagoknak** hívja, amelyeket többnyire lefed a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényben példálózva felsorolt szerzői alkotás megnevezések, illetve a szerzői jogi szakértő testület által meghatározott szerzői jogi gyakorlati területek.

A szerzői jog gyakorlati területei I.

- Irodalmi művek
- Szakirodalmi, publicisztikai művek, könyvkiadás
- Lapkiadás
- Színpadi művek
- Komolyzenei művek
- Könnyűzenei művek
- Táncművészet, koreográfia
- Reklám művek
- Filmalkotások
- Díszlet-jelmeztervek
- Általános képző- és iparművészet
- Képpgrafikai művek
- Szobrászati művek
- Alkalmazott grafikai művek
- Festészeti művek
- Fotóművészeti alkotások

A szerzői jog gyakorlati területei II.

- Textiltervezői művek
- Kerámiai művek
- Ötvös művek
- Belsőépítészeti tervek és alkotások
- Ipari formatervek
- Építészeti alkotások és tervek
- Hangfelvételek, lemezkiadás
- Zeneműkiadás
- Rádió, televízió, vezetékes továbbközvetítés,
- Internet
- Szoftver
- Adatbázis
- Előadóművészi jogok
- Egyéb

Forrás: Szerzői Jogi Szakértő Testület

A tömeges digitalizálás terén az európai uniós szabályozással kapcsolatban két különleges dokumentum státusz esetében lehet túlzott elvárásokat érezni. Az egyik ilyen állapot, amikor a mű szerzője ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodik, a másik állapot, amikor a kereskedelmi forgalomból kifogytak a műpéldányok.

2. Árva művek (gazdátlan művek)

Árva művekről akkor beszélhetünk, amikor egy mű szerzője ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodik. A szerzői jogi törvény 2009 óta lehetővé teszi bizottsági ajánlásnak megfelelően az árva művek felhasználásának engedélyezését, amelyre a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala jogosult. E jogszabályváltozásról a 2009-es Networkshop konferencián tartott előadást dr. Tószegi Zsuzsanna.

Az árva művek terén európai szabályozásra, még hozzá irányelvi szinten közel egy éve kezdődtek meg a tárgyalások. Háromoldalú egyeztetések folynak az Európai Bizottság, a Tanács és a Parlament között. Előadásomban az uniós árvamű irányelv-tervezet főbb rendelkezéseit szeretném bemutatni Önöknek, felhívva a figyelmet arra, hogy a tervezet részletszabályai a hátralevő hónapokban sokat változhatnak.

 <p>Árva mű irányelv-tervezet</p> <p><small>Forrás: www.abouttheimage.com/photo/category/orphan_works/ Sally McCaigland; forrás: http://www.artslaw.com.au/articles/entry/the-orphan-works-problem/</small></p> <p>SZTNH</p>	<p>Árva mű irányelv-tervezet</p> <ul style="list-style-type: none">• Várható elfogadása: 2012 2. félév• Állapota: háromoldalú egyeztetések• Átültetés végső határideje: hatálybalépést követő 2 éven belül <p>SZTNH</p>
---	--

Az irányelv **személyi hatálya** meghatározott közgyűjteményi körre terjed ki. A közgyűjtemények közérdekű feladataikhoz kapcsolódó céljaik elérése érdekében használhatják fel az árva műveket. Ilyen cél az irányelv szerint a gyűjteményükbe tartozó művek és hangfelvételek megőrzése, felújítása, kulturális és oktatási célú hozzáféréseinek biztosítása.

Az irányelv **tárgyi hatálya** az egyik legvitatottabb része a tervezetnek, jelenlegi állapotában, főszabály szerint saját gyűjteményébe tartozó:

- megjelentetett kiadványok
- filmművészeti alkotások vagy audiovizuális művek és hangfelvételek tartoznának ide.

Fontos kikötés az, hogy e művekre akkor terjed ki az irányelv hatálya, ha szerzői jogi vagy kapcsolódó jogi védelem alatt állnak és az egyik tagállamban adták ki először, vagy ennek hiányában itt közvetítették a nyilvánossághoz először.

Mielőtt a művet a közgyűjtemények felhasználnák a mű megjelenése szerinti tagállamban jóhiszemű és gondos keresést kell lefolytatniuk, amelynek műtípusonkénti minimumát az irányelv függeléke tartalmazza, például kiadott könyvek esetében legalább az alábbi forrásokat meg kell keresni:

Az irányelv személyi hatálya:

- nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak
- oktatási intézmények
- múzeumok
 - levéltárak,
 - film- vagy hangarchívumok,
 - közszolgálati műsorszolgáltató szervezetek

közérdekű feladataikkal kapcsolatos céljaik elérése érdekében

Gondos keresés kiadott könyvek esetében

- kötelespéldányok, könyvtári katalógusok, könyvtárak és más intézmények által fenntartott állományok, kiadók és szerzők szervezetei
- létező adatbázisok és nyilvántartások, WATCH, ISBN, és kereskedelmi forgalomban kapható könyvek adatbázisa
- releváns közös jogkezelő szervezet adatbázisa, különösen a többszörözést jogosító szervezetek
- olyan források, amelyek egyesítenek összetett adatbázisokat és nyilvántartásokat, beleértve a VIAF és az ARROW adatbázisokat

Koprodukcióban megvalósuló alkotások, különösen filmek esetében, minden egyes tagállamban le kell folytatni a gondos keresést. Olyan művek esetén, ahol valószínűsíthető a külföldi érdekeltség, szintén minden egyes tagállamban le kell folytatni e keresést.

A költséghatékonyság érdekében a tagállamoknak nyilvánosan hozzáférhetővé kell tenniük az interneten

- 1) a területükön lefolytatott gondos keresés eredményét
- 2) az árva művek felhasználását
- 3) bármilyen változást az 'árva művi' státuszban
- 4) lényeges információt, elérhetőséget, amely azonosítja az árva műveket felhasználó intézményeket.

Mindezek mellett a keresési dokumentációt a jóhiszemű és gondos keresés bizonyítása érdekében meg kell őrizni, hiszen az irányelv preambulum bekezdései arról is rendelkeznek, hogy rosszhiszemű, vagy hanyag keresés esetén, amennyiben egy művet tévesen minősítenek árvának, akkor a szerző élhet jogérvényesítési jogával. Példaként szolgálhat a mindenki számára elérhető Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának árva mű nyilvántartási rendszere, amely a 2009-óta megadott engedélyeket, mű címeket, felhasználók adatait és a felhasználási módokat tartja nyilván. (<http://sztnh.gov.hu/szerzoijog/arva/index.html>)

Árva művek nyilvántartása - SZTNH

Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala
Elektronikus nyilvántartás adatlap

Adatlap - ÁRVA MŰVEK igyekezet: Z1000035
fejlesztés dátuma: 18

Létrehozás adatai

Megkezdés időpontja	2012.04.10 11:47
Utolsó frissítés időpontja	2012.04.10 19:44

Bibliográfiai adatok

Mű címe	Sikeresez gazdálkodás szikén és aszélyban
Beyjelentés napja	2010.10.04
Jogtulaj	Szentannai Sámuel Gémezőm, Szakbiztosok és Kollégium, Karcag Szentannai Sámuel u. 10. 5300 (HU)
Képesítő	dr. Váczai Irénné, Karcag Szentannai Sámuel u. 10. 5300 (HU)
Műfaj	2. szakirodalmi mű
Típus	jogtulajdoni mű
Kérelmezett felhasználási mód	többszörözés és terjesztés
Tervezett felhasználási időtartam	5 év

Képesítő	dr. Váczai Irénné, Karcag Szentannai Sámuel u. 10. 5300 (HU)
Műfaj	2. szakirodalmi mű
Típus	szakirodalmi mű
Kérelmezett felhasználási mód	többszörözés és terjesztés
Tervezett felhasználási időtartam	5 év

Felhasználási módok

nyilvánosságához való közvetítés (internet) [InfoSoc 3. cikk]

többszörözés, amennyire a digitalizáláshoz, nyilvánosságához közvetítéshez, indexáláshoz, katalogizáláshoz, megőrzéshez vagy restauráláshoz szükséges [InfoSoc 2. cikk]

Joggal kérdezhetjük, hogy milyen felhasználására jogosultak az irányelv hatálya alá tartozó szervezetek? Azért, hogy az Unió szerzői jogi tárgyú irányelvei között megmaradjon az összhang az irányelv tervezet visszautal az InfoSoc irányelvben meghatározott fogalmakra, így a két lehetséges felhasználási mód

- a nyilvánossághoz való közvetítés
- és a szűk értelemben vett többszörözés, mert a tervezet csak annyiban engedi, amennyire a digitalizáláshoz, nyilvánossághoz közvetítéshez, indexáláshoz, katalogizáláshoz, megőrzéshez vagy restauráláshoz szükséges.

Az irányelv biztosítja, hogy a szerzői jogosult bármikor véget vethet az árvaságnak, és onnantól kezdve csak a jogosult engedélyével használható fel a mű. Az irányelvben szabályozott kérdések azonban a tagállamok jogkezelést érintő megállapodásaikat nem sérti, így különösen a kiterjesztett hatályú közös jogkezelést, a képviselőt vagy átruházás törvényi véelmét.

Árva mű irányelv-tervezet a hatályos magyar szabályozástól a következőkben tér el:

- meghatározott felhasználói **csoport**, amennyiben az
- általa lefolytatott gondos keresés eredményeként **megállapítja**, hogy
- a **saját gyűjteményük**be tartozó, szerzői jogi védelem alatt álló meghatározott művek szerzői ismeretlenek vagy ismeretlen helyen tartózkodnak (árva mű)
- **saját maguk** által (ex lege) vagy a tagállam által felhatalmazott szervezete engedélye által
- az említett műveket **többszörözheti**, illetve **nyilvánossághoz közvetítheti**.
- A jelenlegi kizárólagos területi hatállyal szemben a tagállamok **kölcsönösen elismerik** egymás engedélyezett árva műveit, illetve a nyilvántartott keresési eredményeiket.

Amiben nem tér el a hatályos magyar szabályozástól

- a felhasználás előtt gondos keresést kell lefolytatni
- a felhasználásért megfelelő díjazás jár a szerzőnek.

Amivel több (lehetne) a jelenlegi hazai árva mű szabályozás:

- a gondos keresés lefolytatása után bárki kérelmezheti az árva mű felhasználását
- lehetőség van kereskedelmi célú felhasználásra is.

A következő sokszínű műtípus, amire az árva mű irányelv tervezet kifejezetten nem terjed ki, az a kereskedelmi forgalomban már nem kapható, illetve a terjesztésből kikerült művek csoportja.

3. Kereskedelmi forgalomban (már) nem kapható művek (out of print, out of commerce, out of distribution)

A digitális fejlődéssel az angol 'in print' – 'out of print', azaz a forgalomban elérhető, és többé már nem kapható kiadványok terminológiapárt felváltotta az 'in commerce' 'out of commerce' kifejezések, hiszen a művek már elektronikusan is a felhasználók rendelkezésére állhatnak, illetve ezzel ellentétesen: a mű kereskedelmi forgalomban többé már nem kapható.

Több angol nyelvű szöveg hivatalos magyar fordítása ezt kereskedelmi forgalomba nem kerülő művekként fordítják, holott a szerző kizárólagos személyhez fűződő joga, hogy a művét nyilvánosságra hozza. A címben szereplő meghatározás értelme az, hogy a művet nyilvánosságra hozták, kiadták, kereskedelmi forgalomba került, de elfogyott.

A tömeges digitalizálás jelensége és a végfelhasználók, azaz az olvasók hiányzó, kurrens művek iránti fokozott igénye készítette együttgondolkodásra az európai könyvtárakat és a szerzői érdek-képviselői szervezeteket. A 10 hónapos tárgyalás eredményeként 2011. szeptember 20-án a könyvtárak és a szerzői jogosultak 10 nagy érdek-képviselői szervezete aláírta a kereskedelmi forgalomban nem kapható művek könyvtári digitalizálásával és online hozzáférhetővé tételével kapcsolatos elveket tartalmazó egyetértési nyilatkozatot.

Ezt a Nyilatkozatot azért nem kívánom részletesen bemutatni, mert a Berni Uniós Egyezményrel összhangban módosított magyar szerzői jogi törvény alapján jelenleg az irodalmi művek internetes felhasználását kizárólag a szerzők engedélyezhetik, a többi szerzői jogi védelem alatt álló műtípussal pedig nem is foglalkozik. Az egyetértési nyilatkozaton túl eddig nem született olyan javaslat, miként lehetne tömegesen digitalizálni a régóta nem kapható műveket anélkül, hogy egyesével megkeressük a szerzőket.

A nem könyvek internetes felhasználása tekintetében egy mondatban összefoglalva a problémát: egy műnek vagy ismert a szerzője, vagy árva. Ha ismert, akkor a szerzőtől, illetve az érintett közös jogkezelőtől lehet engedélyt kapni, ha árva, akkor az érintett közös jogkezelőtől. A közös jogkezelés körébe eső vagyoni jogok tekintetében ugyanis nincsen ismeretlen szerző, csak hiányos adatbázis.

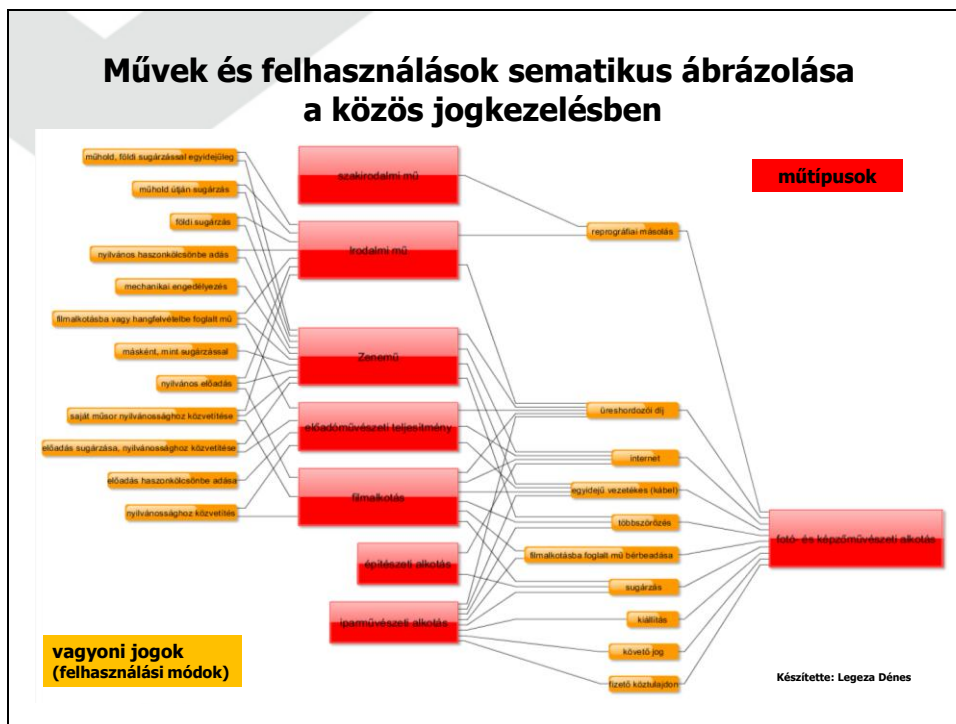
II. A felhasználások útvesztői

1. Jogkezelés

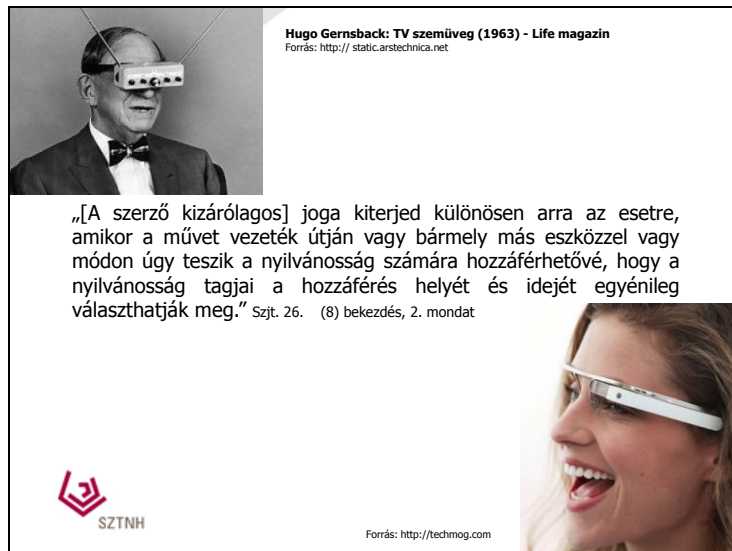
Az első jelentős szerzői jogi problémát az okozza, hogy a **védelmi időn** belül különböző művekhez eltérő felhasználási módok, illetve vagyoni jogok kapcsolódhatnak, és az egyes felhasználási módok engedélyezésére bizonyos esetekben a szerzők (szerzői jogosultak), más esetekben a **közös jogkezelő** szervezetek jogosultak.

A felhasználáshoz engedély csak a védelmi időn belül szükséges, amely alapesetben a szerző halálát követő év első napjától számított hetven éven át tart. Hetven év után a mű közkinccsnek (public domain) minősül és bárki által szabadon felhasználható. Szerzői jogi védelem alatt állnak például Örkény István, Petrovics Emil, André Kertész, Kassák Lajos művei, de szabadon felhasználhatók József Attila, Dankó Pista, Mai Manó, Csontváry Kosztka Tivadar művei.

Közös jogkezelésről akkor beszélünk, amikor a felhasználás jellege, illetve körülményei miatt a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó ilyen jogok érvényesítése egyedileg nem gyakorolható és e jogok érvényesítése a jogosultak (szerzők) által erre létrehozott szervezete útján történik. (Sztj. 85. § alapján)

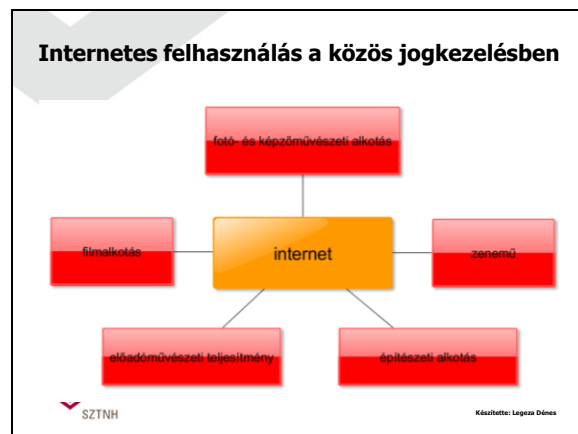
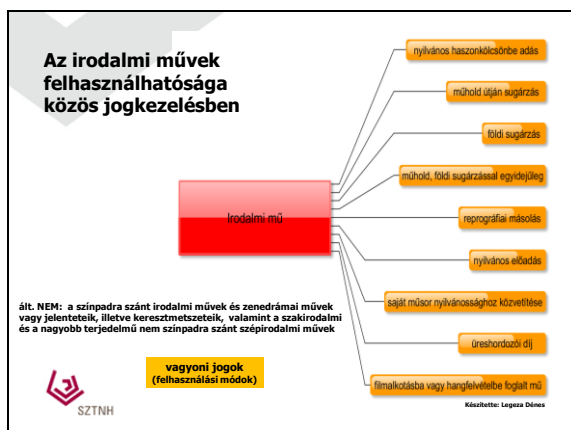

A közös jogkezelés rendszerének összetettségéből kifolyólag e grafikon csak a digitalizálás szempontjából jelentősebb műveket és az egyes művekhez tartozó vagyoni jogokat, illetve felhasználásokat illusztrálja. Természetesen az összes itt látható vagyoni jog az alap-digitalizálást (elektronikus hordozón való többszörözés, tárolás) és az interneten történő közzétételt nem befolyásolja.

Az internetes felhasználást a szerzői jogi törvény sokkal árnyaltabban fogalmazza meg, hiszen a szerzői jogi védelem alatt álló művek fajtái, illetve a felhasználási módok típusai folyamatosan változnak, gondoljunk például a Google múlt héten bejelentett új szemüvegére, amelynek pontos funkciói még nem ismertek, vagy a pár évvel idősebb bátyjára, a felhő technológiára (cloud computing), amelyet a szerzői jogászok egyelőre próbálnak tisztas távolból, de esernyővel a kezükben vizsgálni, nehogy aztán zivatarként törjön rájuk.

Ha kiválasztjuk a digitalizálandó művek egyik legnagyobb szeletét képező műtípust, az irodalmi műveket, láthatjuk, hogy a közös jogkezelésbe tartozó felhasználások között nem található a internetes felhasználás.

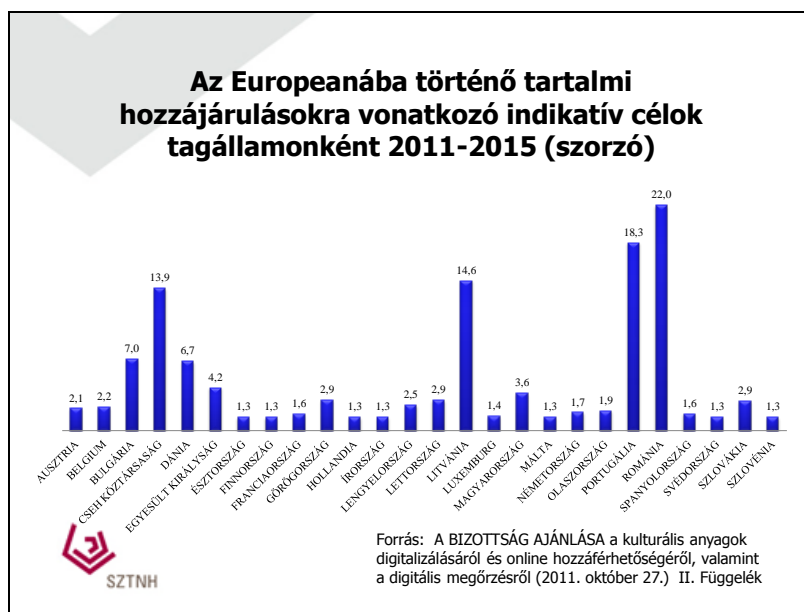
Az EU-s csatlakozásunkkor módosított szerzői jogi törvény, összhangban a nemzetközi és európai jogszabályokkal, a nyilvánossághoz való közvetítés engedélyezését kivette a kötelező közös jogkezelés köréből, így az bizonyos művek esetén kiterjesztett hatályú közös jogkezelésnek számít (a jogosultak kiléphetnek a közös jogkezelés alól), illetve más művek esetében (filmek) önkéntes közös jogkezelés körébe tartozik.

2. Europeana

Az eddig elhangzottakra, azaz:

- milyen művek digitalizálása jöhet szóba,
- mi van abban az esetben, ha a szerző ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodik
- kitől kell felhasználási engedélyt kérni

a szerzői jogi tudatosság mellett azért szükséges figyelemmel lennünk, mert európai és hazai törekvések egyaránt célul tűzték ki, hogy a közkincsnek számító műveket, valamint a köztulajdonban álló műpéldányokat, rendezett szerzői jogi állapot esetén nem csak a hazai közgyűjteményekben, hanem az Europeanában is közzétegyék. Az Europeanában jelenlegi mintegy 100 ezer magyar tartalmat 2015-ig 3,6x mértékre kell növelni és az új tartalmak mellé már a 2012. január 1-től életbe lépett Europeaná Adatcsere Egyezmény szerzői jogi nyilatkozatát kell mellékelni, amely rendelkezik a dokumentum metaadatáról, előnézeti képéről, valamint az intézmény, illetőleg más személy fennálló szerzői jogairól.

Összegezve az előadásomban bemutatott útvesztőket, a tömeges digitalizálás igénye és ténye mellett a közeljövőben nem látszik, hogy európai szinten létrejönne olyan jogi megoldás, amely egy tollvonással szerzői jogi védelem alatt álló dokumentumok ezreit tenné digitalizálhatóvá és mindenki számára elérhetővé az egyes közgyűjteményeknek a szerzői jogok művenkénti megvizsgálása és felhasználásának engedélyezése nélkül. És jogdíjat kell fizetni.

Köszönöm a figyelmüket!

dr. Legeza Dénes

Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala
Szerzői Jogi Főosztály
Szerzői Jogi Hatósági Osztály